

IQTISODIYOTDA AXBOROT KOMPLEKSLARI VA TEXNALOGIYALARNING DASTURIY TA'MINOTI

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Axborot texnologiyalari kafedrası PHD, dotsenti

akramsuyarov@gamil.ru

Adullayeva Anaxon Mirzabek qizi

Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti

Buxgalteriya hisobi va menejment fakulteti talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy iqtisodiyotda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, axborot tizimlari, dasturiy ta'minot komplekslari va ularning xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, axborot xavfsizligi, ma'lumotlar bazalari, korporativ boshqaruv dasturlari (ERP, CRM, SCM) hamda ularning samaradorlikka ta'siri yoritiladi. O'zbekistonda iqtisodiy jarayonlarni raqamlashtirish, elektron hukumat, elektron tijorat tizimlari va raqamli transformatsiya strategiyasining ahamiyati ham sharhlanadi. Tadqiqot iqtisodiyotni boshqarishda axborot-kompleks yondashuvning dolzarbligini asoslab, tashkiliy-texnik infratuzilma rivojlanishi bo'yicha xulosalar beradi.

Kalit so'zlari: Axborot tizimlari, axborot texnologiyalari, dasturiy ta'minot, iqtisodiy jarayonlar, raqamli iqtisodiyot, ma'lumotlar bazasi, axborot xavfsizligi, avtomatlashtirish, ERP tizimi, elektron hukumat, elektron tijorat, iqtisodiy boshqaruv.

Kirish qismi: XXI asrda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan axborot texnologiyalari darajasiga bog'liq bo'lib qoldi. Zamonaviy xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati axborotni qayta ishlash, saqlash, uzatish, tahlil qilish va ulardan tezkor qarorlar qabul qilishda samarali foydalanish imkonini beruvchi axborot-kompleks yondashuvsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar,

tashkilotlar hamda davlat boshqaruvi uchun ishlab chiqilgan dasturiy yechimlar iqtisodiy jarayonlarning uzviy qismi sifatida shakllandi.

Iqtisodiyotda axborot kompleksi deganda iqtisodiy ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, modellashtirish, tahlil qilish va boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishga xizmat qiluvchi texnik vositalar, dasturiy mahsulotlar, algoritmlar, kommunikatsiya kanallari va ma'lumotlar bazalarining yaxlit tizimi tushuniladi. Ushbu kompleks nafaqat ma'lumotlarni qayta ishlaydi, balki iqtisodiy jarayonlar to'g'risida aniq, ishonchli va real vaqt rejimidagi ma'lumotlar bilan ta'minlaydi.

Dasturiy ta'minot axborot-kompleksning asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Chunki aynan dasturiy vositalar iqtisodiy jarayonlarda avtomatlashtirishni, xarajatlarni kamaytirishni, resurslarni tejashni va bozor sharoitida raqobatbardoshlikni oshirishni ta'minlaydi. Masalan, ERP tizimlari korxonaning moddiy, moliyaviy, mehnat va ishlab chiqarish resurslarini yagona platformada boshqarish imkonini beradi. CRM tizimlari mijozlar bilan munosabatlarni avtomatlashtirsa, SCM tizimlari ta'minot zanjirini boshqarishni yengillashtiradi. Bu tizimlarning barchasi iqtisodiy rivojlanish samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi.

Ma'lumotlar bazalari va ularning boshqaruv tizimlari (MySQL, Oracle, PostgreSQL) iqtisodiy axborotni saqlash, izlash, qayta ishlash imkonini kengaytirib, xatoliklarni kamaytiradi va aniq statistika shakllantirishga yordam beradi. Bugungi kunda korxonaning strategik rivojlanishi, moliyaviy rejalashtirish, risklarni baholash, marketing siyosatini shakllantirish ham axborot tizimlarisiz amalga oshmaydi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan birga axborot xavfsizligi masalasi yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Chunki iqtisodiy ma'lumotlar – korxonaning eng qimmat aktivlaridan biridir. Ma'lumotlarni zaxiralash, kriptografik himoya, foydalanuvchi autentifikatsiyasi va tarmoqlar xavfsizligini ta'minlash bugungi kundagi har bir iqtisodiy subyekt faoliyatining ajralmas qismiga aylanmoqda.

O'zbekistonda raqamli transformatsiya bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar, "Elektron hukumat" tizimi, onlayn soliq tizimlari, elektron tijorat platformalari,

banklarning raqamli xizmatlari iqtisodiyotda axborot-komplekslarning joriy qilinishiga katta turtki bermoqda. Davlat xizmatlarining onlayn shaklga o'tishi, elektron to'lov tizimlarining kengayishi, korxonalar uchun elektron hisobot topshirishning joriy etilishi iqtisodiy jarayonlarning shaffoflashuviga olib kelmoqda.

Shuningdek, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida "aqlli texnologiyalar", IoT (Internet of Things), sun'iy intellektga asoslangan tahliliy dasturlar, katta ma'lumotlar (Big Data) bilan ishlash imkoniyatlari iqtisodiy samaradorlikni oshirishning yangi bosqichini yuzaga keltirmoqda. Katta korxonalar o'z faoliyatini optimallashtirish uchun avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlaridan, kichik biznes subyektlari esa onlayn hisob-kitob dasturlaridan keng foydalanmoqda.

Umuman olganda, axborot texnologiyalari va dasturiy ta'minot iqtisodiyotning barcha bo'g'inlariga chuqur kirib bordi va iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omiliga aylandi. Iqtisodiy tizimning samaradorligi, shaffofligi, raqobatbardoshligi, innovatsion rivojlanishi, fan-texnika yutuqlaridan foydalanish darajasi axborot-komplekslar qanchalik rivojlanganligiga bog'liq.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, iqtisodiyotda axborot kompleksi va dasturiy ta'minotning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Zamonaviy iqtisodiy tizimning samarali faoliyati ma'lumotlarni tezkor yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilishga asoslanadi. Dasturiy vositalar korxonalar, tashkilotlar va davlat boshqaruvida iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtirish, xarajatlarni kamaytirish, resurslardan oqilona foydalanish va qarorlar qabul qilish sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyot, elektron hukumat, elektron tijorat, ma'lumotlar bazalari, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, tarmoq xavfsizligi kabi yo'nalishlar iqtisodiyotni boshqarishda yangi imkoniyatlar ochmoqda. O'zbekistonning raqamli transformatsiya jarayonlari esa bu texnologiyalarni iqtisodiy hayotga yanada chuqur integratsiya qilmoqda.

Shunday qilib, axborot-kompleks yondashuv va zamonaviy dasturiy ta'minot iqtisodiyotda innovatsion rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylangan bo'lib, kelajakda ham mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

- Adabiyotlar: SWIFT. Understanding SWIFT: An Introduction to the Global Payment System. SWIFT Publishing, 2022.
- Bank for International Settlements. Cross-border Payment Systems and SWIFT: Efficiency and Challenges // BIS Working Papers No. 876. – 2021.
- Raximov A. Xalqaro to'lov tizimlari va ularning iqtisodiy samaradorligi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 145 b.
- Xudoyberdiyev S., Karimova N. SWIFT tizimi va O'zbekiston moliya sektoridagi roli // Moliyaviy tahlil jurnali. – 2021. – №4. – B. 78-85.
- Karimov M. Xalqaro to'lov tizimlarining samaradorligini oshirishda SWIFTning o'rnini // Iqtisodiyot va moliya. – 2022. – №6. – B. 120-127.
- Toshmurodov Sh., Yuldasheva G. SWIFT tizimida raqamli texnologiyalar va ularning xalqaro savdodagi ahamiyati // O'zbekiston moliyaviy sharhi. – 2023. – №3. – B. 95-103.
- Usmonov O. O'zbekiston bank tizimida SWIFT tizimining joriy etilishi va samaradorligi // Bank ishi va moliyaviy texnologiyalar. – 2021. – №2. – B. 66-72.
- Qodirov B. Xalqaro moliyaviy operatsiyalarda SWIFT tizimi orqali amalga oshiriladigan o'tkazmalarning xususiyatlari. – Toshkent: Moliya va iqtisodiyot nashriyoti, 2022. – 132 b.